

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”**

**TRADIȚIE ȘI TEOLOGIE ÎN
EPISODUL „NAȘTERII
MÂNTUITORULUI” POTRIVIT
RELATĂRII EVANGHELIEI DUPĂ
MATEI (1, 18-2, 23)**

**CORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PR. PROF. UNIV. DR. TOFANĂ STELIAN**

**DOCTORAND:
PR. BĂLAJ SERGIU-VASILE**

Cluj-Napoca

2013

CUPRINS

Abrevieri.....	7
Introducere.....	10
1.Relevanța și importanța cercetării.....	11
2.Organizarea și metodologia cercetării.....	11
3.Structura și semnificația episodului nașterii Mântuitorului în dinamica Evangheliei după Matei.....	13
4.Unitatea lingvistică și structurală din Matei 1-2.....	15
4.1 Unitate lingvistică în Mt. 1-2.....	15
4.2 Unitate structurală în episodul nașterii lui Iisus.....	20
I. GENUL ȘI SURSELE EPISODULUI NAȘTERII LUI HRISTOS (Mt. 1-2).....	23
1. Tradiția iudaică vechi-testamentară în relatarea episodului „Nașterii Mântuitorului”...26	
1.1 Profetiile vechi-testamentare.....	26
1.2 Schimbările produse de inserarea profetiilor în materialul original.....	31
1.3 Pot fi considerate anumite fragmente din Vechiul Testament „sursă” pentru Matei?.....	33
1.4 S-a inspirat Matei din Evanghelia după Luca? Putem vorbi despre o tradiție comună?.....	35
2. Descoperirea materialului pre-mateian.....	40
2.1 Materialul pre-mateian din 1, 18-25.....	42
2.2 Sursele episodului Mt. 2, 1-12.....	44
2.2.1 Cercetarea exegetică-critică făcută de C.T. Davis și G. Soares Prabhu.....	46
2.2.2 Sugestiile oferite de Davies & Allison, Raymond Brown și John Nolland.....	50
2.3 Materialul pre-mateian Mt. 2, 13-23.....	55
3. Problema midrașului.....	58
3.1. Definirea midrașului.....	58
3.2. Moise și „Iisus-noul Moise?”.....	59
3.3. Poate fi considerat episodul nașterii lui Iisus din Mt. 1-2 un midraș?.....	61
II. CONTEXTUL NAȘTERII MÂNTUITORULUI. „BUNA-VESTIRE MATEIANĂ”-O PERSPECTIVĂ EXEGETICĂ	
1. Dreptul Iosif și Fecioara Maria – problematica logodnei „μνηστευθείσης” (Mt. 1, 18-19).....	67
2. Rolul Duhului Sfânt în Întruparea lui Iisus – o perspectivă mateiană (ἐκ Πνεύματος Ἁγίου-Mt. 1, 19).....	71
2.1 „Sfântul Duh” în gândirea ebraică din perspectiva „pneumatologiei” mateiene exprimată în episodul nașterii.....	73
2.2 Rolul Duhului Sfânt în Lc. 1, 35.....	75
3. Dilema și „dreptatea” lui Iosif („δίκαιος ὢν” - Mt. 1, 19).....	77
4. Mesajul transmis lui Iosif prin intermediul visului.....	79
5. Originea visului. Abordări critice.....	80
5.1 Structura viselor din Mt. 1-2.....	81

5.2 Originea viselor mateiene.....	84
5.3 Scopul folosirii viselor de Matei în episodul nașterii lui Iisus.....	87
6. Interpretarea nașterii lui Iisus (v. 22-23).....	90
6.1 Contextul profeției în NT și VT.....	90
6.1.1 Contextul istoric al profeției (Is. 7, 14).....	90
6.1.2 Contextul în care a fost rostită (Mt. 1, 23).....	92
6.2 Exegeza textului. Abordări critice.....	94
6.2.1 Formula de introducere a profeției (Mt. 1, 22).....	94
6.2.2 Almah sau betulah? Abordări critice.....	96
6.2.3 Tăcerea Noului Testament în ceea ce privește nașterea din fecioară.....	100
6.2.4 Numirile Pruncului și semnificația acestora.....	103
6.2.5. Originea profeției.....	107
6.2.6. Împlinirea poruncii îngerului (v. 24-25).....	109
Concluzii.....	113

III. EPISODUL NAȘTERII LUI IISUS OGLINDIT ÎN PROFEȚIILE VECHIULUI TESTAMENT. DIMENSIUNEA PROFETICĂ A ÎNTRUPĂRII

Profețiile vechi-testamentare și importanța lor pentru Matei.....	115
I. Tradiția Nașterii lui Hristos în Betleem. O afirmație pur teologică sau un eveniment istoric? (Mt. 2, 6 – Mih. 5, 1).....	117
1.1 Contextul vechi-testamentar.....	117
1.2 Dovada nașterii lui Iisus în Betleem-profeția din Mih. 5, 1.....	118
1.3 Problematika exegetică a textului.....	121
1.3.1 Betleemul – patria regelui David? (Mt. 2, 1).....	121
1.3.2 Sensul termenului Stăpânitor (מורש) din Mih. 5, 1 folosit de Matei.....	124
1.4 Originea profeției.....	125
2. Întrebuițarea lui Osea 11, 1 în Matei 2, 15.....	129
2.1 Fondul istoric din Os. 11.....	130
2.2 „Backgroundul” istoric al textului din Mt. 2, 15.....	131
2.3 Originea profeției.....	135
2.4 Elemente de hermeneutică.....	137
2.4.1 Sensus Plenior.....	137
2.4.2. Sensus Literaris.....	140
2.4.3 Prezicerea profeției.....	140
2.4.4 Prefigurări tipologice.....	141
2.4.5 O soluție adecvată: corespondența analogică.....	145
3. Uciderea pruncilor și mesajul profetic (Mt. 2, 18 - Ier. 31, 15).....	147
3.1 Contextul din Ier. 31.....	148
3.2 Contextul din Matei 2, 18.....	150
3.3 Sursele profeției.....	152
3.4 Problematika legată de vârsta copiilor și de zona unde trebuia aplicată porunca lui Irod.....	154
3.5 Relatarea uciderii pruncilor: construcție imaginativă sau realitate?.....	155
3.6 Episodul uciderii pruncilor inventat dintr-un motiv apologetic sau polemic?.....	156
4. Întoarcerea în Nazaret și „enigma profeției” (Mt. 2, 23).....	159

4.1 Originea termenului Ναζωραῖος.....	161
4.2 Aluziile biblice la termenul Ναζωραῖος.....	163
4.2.1 Is. 11, 1.....	164
4.2.2 Jud. 13, 5 și 16, 17.....	165
4.2.3 Textul din Is. 4, 3 se regăsește în Mt. 2, 23?.....	166
Concluzii.....	169

IV. PROBLEMA ISTORICITĂȚII EVENIMENTULUI NAȘTERII ÎN VERSIUNE MATEIANĂ. NOI ABORDĂRI ÎN CRITICA MODERNĂ.....170

1. Istoricitatea nașterii lui Iisus. Problematika textului.....	170
1.1 Iisus „se supune” geografiei: Iisus se naște în Betleemul Iudeii.....	171
1.2 Iisus devine persoană istorică: se naște în vremea lui Irod cel Mare.....	172
1.3 Magii de la Răsărit- „martorii”nașterii lui Iisus.....	173
1.3.1 „Mag”- sensurile termenului.....	173
1.3.2 Sensul expresiei „din Răsărit” (ἀπὸ ἀνατολῶν).....	174
1.3.3 Cine sunt magii? O întrebare fără răspuns?.....	176
2. Misterul „Stelei de la Betleem”, între credință și știință	180
3. Istoricitatea evenimentului nașterii lui Iisus reflectată în „detaliile” prezentate de Matei.....	184
3.1 închinarea magilor.....	184
3.2 alte detalii.....	186
4. Istoricitatea episodului nașterii lui Iisus. Obiecții.....	191

V. ASPECTE TEOLOGICE RELIEFATE ÎN EPISODUL NAȘTERII LUI IISUS (MT. 1, 18-2, 23).....194

1. Iisus Hristos-fiul lui David.....	195
2. Iisus Hristos-Fiul lui Dumnezeu.....	199
3. Iisus Hristos-Regele.....	206
3.1 Nașterea lui Iisus în Betleemul Iudeii.....	207
3.2 Opoziția dintre Iisus „cel născut rege” și Irod „regele Iudeilor”	208
3.2.1 Contrastul între regele Irod cel Mare și Pruncul Iisus „cel născut rege”.....	208
3.2.2 Contrastul între modul receptării lui Iisus ca rege.....	210
3.3 darurile magilor.....	212
4. Iisus Hristos- adevăratul Mesia.....	213
4.1 Împlinire.....	214
4.2 Tipologie.....	215
4.3 Hristologie.....	218
5. Teologia numelui: Iisus și Emanuel.....	220
a) Iisus- „Mântuitorul”. Dimensiunea hristologică a salvării.....	220
b) Emanuel- „Dumnezeu cu noi”	223
Concluzii finale.....	225
Bibliografie.....	228

Cuvinte cheie: Iisus, naștere, tradiție, profetie, Evanghelie, împlinire, Betleem.

Episodul „nașterii Mântuitorului” este prezentat numai de Evangheliștii Matei și Luca în primele două capitole (Mt. 1-2 și Lc. 1-2). Evanghelistul Marcu nu prezintă nașterea lui Iisus, nici nu pomenește numele lui Iosif, iar Evanghelistul Ioan prezintă numai originea dumnezeiască a lui Iisus, în prologul Evangheliei sale. Despre nașterea lui Iisus nu se face referire nici în Faptele Apostolilor, nici în Epistolele pauline (excepție făcând textul din Galateni 4, 4-5). Interesul scăzut față de episodul nașterii Mântuitorului poate fi explicat prin faptul că acesta nu era privit considerat un act mântuitor, în comparație cu Moartea și Învierea lui Hristos.

Mai multe elemente prezentate de Evanghelistul Matei în episodul nașterii lui Iisus, îi sunt caracteristice numai lui. Despre magii de la Răsărit, steaua de la Betleem sau uciderea pruncilor, nu se mai face referire în Noul Testament. Acest lucru m-a făcut să-mi pun următoarea întrebare: de unde provin aceste informații și cu ce scop le-a folosit Evanghelistul Matei? Oare textul din Mt. 1, 18-2, 23, pe care noi îl avem astăzi prezentat în canonul Sfintei Scripturi a Noului Testament, a existat în tradiție ca un tot unitar, pe care Evanghelistul Matei l-a preluat, sau acesta a inserat în episodul original, anumite elemente care să-i servească scopului urmărit?

Această lucrare încearcă să investigheze tocmai tradițiile sau sursele pe care le-a folosit Evanghelistul Matei în alcătuirea episodului nașterii lui Iisus, dar și implicațiile teologice care se desprind din el.

O abordare a tradițiilor care se află în spatele episodului nașterii lui Iisus prezentat de Evanghelistul Matei (1, 18-2, 23), dar și a teologiei pe care acesta a dorit să o prezinte prin inserarea acestui fragment, consider că este o temă destul de provocatoare. F.C. Burkitt, atenționa cu mult timp în urmă că, reconstrucția surselor ipotetice folosite de Matei, un scriitor competent, care a tratat cuvintele predecesorilor săi cu cea mai mare libertate, rearanjându-le și combinându-le într-un tot unitar, este extrem de riscantă, dacă nu chiar imposibilă.

O astfel de cercetare este deosebit de importantă, atât pentru spațiul teologic românesc, în care nu regăsim un studiu amplu pe acest subiect, dar și pentru studiile științifice din străinătate, care nu abordează o astfel de temă.

Privită dintr-o altă perspectivă, această lucrare încearcă să dea răspuns la anumite întrebări, care se nasc în mintea cititorului. Exegeza pe care am realizat-o, ne ajută să înțelegem contextul în care s-a născut Iisus-Fiul lui Dumnezeu, anumite tradiții care existau la evrei

(problematica logodnei, numirile Pruncului), precum și mesajul pe care vrea să-l transmită Matei prin înregistrarea episodului nașterii lui Iisus: împlinirea profețiilor mesianice în persoana lui Iisus Hristos.

În ceea ce privește organizarea și metodologia cercetării, această lucrare este alcătuită din cinci părți mari, care la randul lor au capitole și subcapitole.

În partea de introducere, am încercat să prezint structura și semnificația episodului nașterii lui Iisus, în dinamica Evangheliei după Matei. Episodul nașterii lui Iisus din Mt. 1-2 este compus dintr-o introducere (genealogia 1, 1-17) și cinci episoade distincte, caracterizate prin prezența unei profeții mesianice. Deși cele cinci episoade ale nașterii formează fiecare o unitate de sine stătătoare, ele pot fi citite împreună, ca o singură relatare, deoarece au fost legate între ele, într-un mod conștiințios. Legătura dintre episoade se găsește în primele cuvinte cu care începe fiecare scenă. Prezența acestor cuvinte „cheie”, dau senzația cititorului că are în față un episod bine structurat, un tot unitar.

În ceea ce privește semnificația acestui episod și motivul pentru care a fost inserat de Matei în Evanghelia sa, există mai multe păreri: Raymond Brown și W. B. Tatum sugerează faptul că autorul a văzut implicații hristologice în tradițiile referitoare la nașterea lui Iisus, Krister Stendahl consideră că episodul din Mt. 1-2 ne oferă un răspuns apologetic și scripturistic la întrebarea *Quis et Unde*, Jack Dean Kingsbury vede în structura acestui episod „cheia”, care servește intereselor teologice urmărite de Evanghelist, iar pentru Morton S. Eslin episodul nașterii a fost inserat în Evanghelia pentru a combate dochetismul. Dincolo de toate speculațiile teologice amintite, se poate spune că Evanghelistul Matei inserează în Evanghelia sa episodul nașterii lui Iisus, deoarece îl considera un act mântuitor, la fel ca Moartea și Învierea Lui.

Am discutat apoi despre unitatea lingvistică și structurală din Matei 1-2. Am arătat că primele două capitole din Matei sunt considerate o unitate distinctă față de Evanghelia, deoarece începând cu al treilea capitol, atât Matei cât și Luca folosesc ca sursă majoră materialul din Marcu, pe când materialul primelor două capitole provine dintr-o sursă diferită. Am ajuns la concluzia că, legătura primelor două capitole cu întreaga Evanghelia (cap. 3-28), se evidențiază prin elemente de structură (structura literară a Prologului este identică cu cea a Epilogului) și vocabular (chiar și fără termenul $\gamma\epsilon\upsilon\upsilon\acute{\alpha}\omega$ -întâlnit de 40 de ori în episodul nașterii, din 864 de cuvinte sau expresii unice folosite de Matei, 67 apar în primele două capitole).

Prima parte a tezei, încearcă să descopere sursele sau tradițiile, care stau la baza episodului nașterii Mântuitorului din Mt. 1, 18-2, 23. De unde s-a inspirat Matei atunci când a scris cele două capitole? Am luat în calcul mai multe ipoteze: a) cele cinci profeții vechi-testamentare, care se regăsesc în Matei 1-2; b) episodul nașterii lui Iisus prezentat de Evanghelistul Luca în primele două capitole; c) un midraș la un text vechi-testamentar.

a) Am arătat că episodul nașterii lui Iisus prezentat de Evanghelistul Matei, conține cinci profeții vechi-testamentare (1, 22; 2, 6, 15; 2, 17; 2, 23), care au o formulă de introducere cuvintele „acestea toate s-au făcut ca să se împlinescă ceea ce s-a zis de Domnul prin proorocul”. Formulele care introduc profețiile vechi-testamentare, au rolul de a indica faptul că evenimentele din Noul Testament, împlinesc ceea ce proorocii au vestit despre Mesia. Prezența celor cinci profeții în Mt. 1-2, i-a făcut pe cercetători să-și pună mai multe întrebări: a) tradițiile referitoare la nașterea lui Iisus pe care le-a cercetat Matei, conțineau și aceste profeții sau ele au fost inserate mai târziu de autor? b) episodul nașterii lui Iisus a fost construit de Matei în jurul profețiilor vechi-testamentare? Deși părerile sunt destul de variate, am să prezint două sugestii care sunt diametral opuse: a) pentru K. Stendahl, profețiile reprezintă nucleul sau germenele din care se dezvoltă relatarea și b) R. Brown consideră că profețiile au fost adăugate de Evanghelist însuși în episodul nașterii lui Iisus. În încercarea de a da un răspuns la această problemă, am analizat două aspecte: a) contextul în care au fost integrate cele cinci profeții din Mt. 1, 2, în raport cu celelalte profeții din cuprinsul Evangheliei mateiene și b) sugestia potrivit căreia cele cinci profeții pot fi scoase din relatare, fără a se observa o lipsă notabilă.

În urma acestui demers am ajuns la concluzia că: episodul nașterii lui Iisus nu este tributar profețiilor vechi-testamentare. Acesta nu derivă din aceste profeții și nu este o compoziție a redactorului în jurul acestor profeții, după cum afirmă G.D. Kilpatrick, L. Vaganay sau W. Knox. Nu poate fi acceptată sugestia potrivit căreia, profețiile Vechiului Testament ar fi generat episodul nașterii lui Iisus. Mai întâi, Matei a adunat tradițiile despre nașterea lui Iisus, iar apoi a inserat în acest text profeții vechi-testamentare (G. Strecker, E. Hirsh, K. Stendahl, R. Brown). Nicăieri nu este mai evident faptul că episodul nașterii lui Iisus l-a condus pe autor la o profeție vechi-testamentară corespunzătoare, la care să raporteze evenimentele ce s-au petrecut la nașterea lui Iisus.

b) Episodul nașterii lui Iisus este prezentat atât de Evanghelistul Matei cât și de Evanghelistul Luca (Lc. 1-2). Acest lucru m-a făcut să ridic următoarea întrebare: s-a inspirat

Matei din Evanghelia după Luca? Putem vorbi despre o tradiție comună? În încercarea de a da un răspuns, am prezentat câteva diferențe care există între textul prezentat de Matei și cel expus de Luca (episodul din Lc. 1-2 nu amintește nimic despre Irod cel Mare, vizita magilor, călătoria spre Egipt, uciderea pruncilor din Betleem, reîntoarcerea în Iudeea, continuarea drumului spre Galileea și Nazaret și nu are în componența lui profeții vechi-testamentare), însă și numeroase asemănări dintre cele două relatări (referința la Iosif și Maria, nașterea din fecioară, rolul Duhului Sfânt, etc).

Deși există numeroase sugestii referitoare la această problemă, pot spune fie că cei doi au folosit tradiții diferite, fie că au făcut selecții diferite dintr-o tradiție comună. Chiar dacă Luca are în prim plan pe Fecioara Maria și Matei pe dreptul Iosif, nu putem afirma că acest lucru pare a exprima diferențe insurmontabile. Dumnezeu s-a revelat atât Fecioarei Maria, cât și lui Iosif. Fiecare Evanghelist a folosit materialul preluat din tradiție, potrivit interesului urmărit. Oricum, J. Schmid arată că deși nu sunt diferențe ireconciliabile între cele două relatări ale nașterii lui Iisus, totuși episodul prezentat de Matei, are sens numai dacă presupunem că el nu a cunoscut materialul prezentat de Luca.

c) O parte dintre exegeți consideră midrașul despre nașterea lui Moise drept sursă pentru episodul nașterii lui Iisus prezentat de Matei. Acest lucru m-a determinat să analizez această problemă, pentru a vedea dacă un midraș poate fi considerat „sursa” episodului nașterii din Matei 1-2. Mai întâi, m-am ocupat de definirea midrașului „un comentariu făcut cu strictețe, pe un text scripturistic dat”. Apoi am prezentat sugestia oferită de mai mulți cercetători, potrivit căreia: Evanghelistul Matei a avut în mod constant în minte episodul nașterii lui Moise după o tradiție midrașică, atunci când a prezentat episodul nașterii lui Iisus (Renée Bloch, René Laurentin și de Salvador Muñoz Iglesias).

Analizând aceste sugestii, se poate spune că Evanghelia după Matei și implicit episodul nașterii lui Iisus prezentat de acesta nu poate fi considerat un midraș pentru că: Evanghelia după Matei nu a luat naștere prin dezvoltarea unor pasaje vechi-testamentare. Deși caracteristica esențială a midrașului, constă în textul biblic de la care se pleacă și Evanghelia după Matei conține numeroase aluzii sau citări vechi-testamentare, totuși este greu de afirmat că acesta este o explicare midrașică a textelor Vechiului Testament. Evanghelistul nu prezintă mai întâi un text vechi-testamentar, iar apoi să înceapă căutarea unui eveniment din viața lui Iisus căruia să-i

poată fi aplicat, ci face exact contrariul: prezintă mai întâi un episod din viața lui Iisus prin care se împlinește un text vechi-testamentar.

Consider că textul din Mt. 1, 18-2, 23 nu poate fi considerat un midraș (o compoziție pe baza textelor din Vechiul Testament), după cum afirmă M. D. Goulder sau un midraș haggadic (M.M. Bourke) și nici o „legendă” scrisă pentru a aduce unele lămuriri religioase (M. Dibelius și R. Bultmann), ci o *colecție de tradiții* cu comentariu scripturistic. Modul în care Matei folosește aceste citate vechi-testamentare poate reflecta tehnica midraș-peșer, dar acest lucru este radical diferit de sugestia că, însăși narațiunea autorului ar fi un exercițiu de midraș creativ pe marginea Vechiului Testament (R. H. Gundry).

După prezentarea acestor probleme, am încercat să identific materialul original sau nucleul, pe care l-a avut Evanghelistul Matei atunci când a redactat acest episod și care sunt elementele care au fost inserate de redactor. Am accentuat faptul că trebuie să facem o distincție între ceea ce Evanghelistul a primit pe calea tradiției și care a fost contribuția lui personală în alcătuirea episodului nașterii lui Iisus. O primă observație se impune: nici unul dintre Evangheliști nu a avut toate tradițiile la îndemână când și-au redactat Evangheliile. Mai mult, fiecare Evanghelist s-a concentrat pe ceea ce era relevant și important de accentuat destinatarilor scrierii. Evanghelistul Matei a preluat tradițiile orale și scrise existente în vremea sa, pentru a transmite un mesaj destinatarilor săi.

Pentru descoperirea materialului pre-mateian am analizat sugestiile oferite de C.T. Davis, G. Soares Prabhu, Davies&Allison, Raymond Brown și John Nolland și am ajuns la concluzia că, atunci când a redactat episodul nașterii lui Iisus, Evanghelistul Matei a avut la îndemână, o sursă primară, un nucleu compus din patru unități: 1) 1, 18-21; 24-25; 2) 2, 1-2; 9b; 11; 3) 2,13-15a și 4) 2, 19-21. La acest nucleu, Matei a adăugat cele cinci profeții vechi-testamentare și a creat câteva secțiuni narative (cf. 2, 1-2; 3-9a, 10; 12; 16-18; 22-23).

În ceea ce privește sursele literare pe care Evanghelistul le-a folosit în redactarea episodului nașterii lui Iisus, cercetătorii nu au ajuns încă la o părere comună. Astfel, tradiția subliniată în Matei 1, 18-2, 23 este înțeleasă în relație cu diverse materiale, precum: tradițiile cu privire la nașterile din Vechiul Testament, fragmentul din Facere 25-35, folclorul iudaic, episodul nașterii lui Moise înregistrat de Iosif Flaviu și de scrierile rabinice sau o haggada citită de Paștile evreilor. Totuși, se poate observa că toți ajung la următoarea concluzie: episodul

nașterii lui Iisus are un profund caracter iudaic, fiind relatat în limba, structura și conținutul tradiției iudaice.

În al doilea capitol, am abordat mai multe probleme de exegeză:

1. Rolul logodnei dintre Iosif și Maria. După prezentarea tradițiilor existente la evrei în ceea ce privește căsătoria și a celor trei pași care trebuiau parcurși (logodna, cererea în căsătorie și căsătoria propriu-zisă), am concluzionat că zămisirea lui Iisus are loc în intervalul dintre Qiddushin (logodnă) și Nissuin (nuntă). Orice legătură trupească între Fecioara Maria și Iosif, logodnicul său, este exclusă!

2. zămisirea lui Iisus „de la Duhul Sfânt- ἐκ Πνεύματος Ἁγίου”.

Pentru o mai bună înțelegere a expresiei, am făcut apel la modul cum era perceput Sfântul Duh în gândirea ebraică, dar și la informațiile prezentate de Evanghelistul Luca în 1, 35. Am ajuns la concluzia că Iisus a fost conceput în Fecioara Maria, prin puterea Duhului Sfânt, fără participare bărbătească. „Textul se limitează să vorbească numai despre originea tainică a lui Iisus, nu și despre modul în care s-a realizat zămisirea”. (C. Preda)

3. Importanța viselor prezentate de Matei.

În episodul nașterii lui Iisus sunt menționate 5 vise: 1, 20-25; 2, 12; 2, 13-15; 2, 19-21; 2, 22. Prima problemă pe care am dorit să o analizez a fost descoperirea sursei sau a tradiției, pe care a avut-o Matei atunci când a vorbit despre vise. Accentul a căzut pe conținutul și structura acestui „vis-sursă” înainte ca redactorul să-și pună amprenta asupra lui. După reconstruirea visului-sursă, am încercat să descopăr partea care aparține redactorului, prin prezentarea unor conflicte interioare sau prin notarea unor paralele cu alte materiale (visul din Fac. 46, 2-4). Apoi, am analizat structura viselor din Mt. 1-2 și am arătat care este scopul sau motivul, pentru care aceste vise au fost prezentate de Evanghelistul Matei în episodul nașterii lui Iisus. Concluzia acestui demers este următoarea: structura viselor prezentate de Matei, nu derivă din visele simbolice ale lui Iosif sau Iacob din Facere (după cum presupune R. Brown, G. Soares Prabhu și Gundry), dar nici din materialele ebraice contemporane cu Matei (după cum presupune Crossan), deoarece visele lui Iosif sunt vizuale și simbolice, fiind diferite în totalitate de visele auditive prezentate de Matei. Se pare că Matei este cel care a generat formatul visului pe baza revelației făcută de înger (Bertram Smith).

4. Nașterea lui Iisus dintr-o fecioară. Textul care mărturisește acest adevăr se află în Mt. 1, 23 și a fost preluat de Evanghelistul Matei din Is. 7, 14. Am încercat să realizez o abordare

exegetică a termenilor „almah” și „betulah” pentru a înțelege mai bine la ce se referă cu exactitate. Am ajuns la concluzia că termenul ebraic „almah” care este folosit în Isaia 7, 14 (MT) se referă la o femeie tânără, aflată la vârsta măritişului. Deși ideea virginității poate fi subînțeleasă în acest termen („almah” se referă atât la o fecioară nepătată care se pregătea pentru căsătorie, cât și la o tânără care nu trebuia să fie neapărat fecioară”-G.J. Wenham), totuși ebraicul „betulah” este termenul tehnic care exprimă cel mai bine această idee.

Profeția din Isaia nu insistă asupra modului în care copilul va fi zămislit, ci asupra intervenției lui Dumnezeu, care va deveni vizibilă prin nașterea unui descendent dintr-o fecioară. Pentru Evanghelistul Matei, profecția adesea de Isaia, regelui Ahaz s-a împlinit în Iisus: Mesia davidic, născut prin intervenția Duhului Sfânt. Potrivit contextului descris de Matei 1, accentul este pus pe îndeplinirea unei făgăduințe veterotestamentare în persoana lui Iisus-Emanuel, Care este Dumnezeu Însuși, prezent în mijlocul oamenilor în mod real. Cyrus Gordon argumentează faptul că, fecioria Mariei din Mt. 1-18-25 nu depinde de sensul din Is. 7, 14, dar este specificată în mod clar în Mt. 1, 18-25.

În a treia parte a lucrării, am prezentat dimensiunea profetică a Întrupării. Am afirmat dintru început că Evanghelistul Matei este cel care folosește cel mai mult și cel mai explicit texte din Vechiul Testament, dintre care cinci se regăsesc numai în episodul nașterii lui Iisus.

Am arătat că profețiile vechi-testamentare din Evanghelia după Matei, pot fi studiate în diferite moduri și din mai multe puncte de vedere. K. Stendahl, a studiat textul acestor profeții pentru a afla mediul în care au fost scrise, G. Strecker și W. Rothfuchs au cercetat funcția acestor profeții, reușind o nouă înțelegere a teologiei mateiene, iar R. H. Gundry a comparat înțelesul pasajelor vechi-testamentare citate de Matei cu sensul lor original, „literal”, pentru a justifica modul în care Evanghelistul a folosit textele vechi-testamentare. Pentru Richard S. McConnell profețiile vechi-testamentare prezente în Evanghelia după Matei, au rolul de a demonstra că Iisus este împlinirea Legii și că El este Mesia cel profețit de profeții Vechiului Testament. George M. Soares Prabhu sugerează că Matei însuși este responsabil pentru profețiile vechi-testamentare care se regăsesc în Evanghelia lui. Acestea au fost mai degrabă modificate și prelucrate, decât preluate și integrate în mod mecanic în Evanghelie. Accentul cade pe distincția elementelor redacționale, de elementele preluate din tradiție. Scopul constă în descoperirea sursei care se află în spatele episodului nașterii lui Iisus.

Prin analizarea exegetică a celor cinci profeții vechi-testamentare existente în episodul nașterii lui Iisus din Mt. 1-2, am încercat să răspund la trei întrebări: a) forma textulă a profeției; b) originea ei; c) sensul sau înțelesul profeției. Accentul a căzut și pe contextul în care au fost folosite aceste profeții atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament. Din analiza contextului ne putem da seama de modul în care aceste profeții au fost adaptate și integrate în episodul nașterii Mântuitorului.

Am accentuat apoi faptul că fiecare profeție din Mt. 2 conține numele unei localități. K. Stendahl a analizat semnificația acestor referințe geografice. Ea arată că după ce locul nașterii lui Iisus a fost stabilit de episodul magilor și de profeția din Mih. 5, 1, celelalte episoade ale capitolului 2 sunt dedicate mutărilor geografice ale lui Mesia și justificării lor. De ce a părăsit Betleemul, unde s-a refugiat, cum s-a întors de acolo și cum a fost călăuzit spre o nouă casă. Pe scurt, modul cum pruncul din Betleem, a devenit profetul din Nazaret.

Tot Stendahl se și întreabă: ce vrea să comunice acest material geografic despre Iisus? Dacă primul capitol l-a prezentat pe Iisus ca Mesia cel adevărat și ca Fiul lui David, ce vreau să ne transmită aceste informații geografice despre El? Acestea vor să sublinieze faptul că misiunea lui Mesia va avea un rol universal, nelimitându-se numai la poporul lui Israel. R.T. France afirmă că scopul elementelor geografice din Mt. 2 nu este numai unul apologetic, ci și unul hristologic în mod categoric; pe de altă parte, aceste elemente geografice formează structura acestui capitol.

Am arătat apoi că Matei a scris pentru a fi înțeles, a transmis un mesaj care să fie ușor de pătruns pentru destinatarii Evangheliei sale. Însă acești destinatari erau diferiți în ceea ce privește modul lor de înțelegere; unii erau inițiați, alții mai puțin inițiați. Hartman face distincție între o „înțelegere de suprafață”, accesibilă oricărui cititor, și o înțelegere mai profundă, la care au acces cunoscătorii Vechiului Testament sau a tradițiilor folosite de Matei.

M-am ocupat apoi de fiecare profeție în parte. Am analizat contextul vechi-testamentar în care au fost rostite, modul în care aceste profeții se potrivesc în contextul din Matei, anumite diferențe între textul ebraic și cel grecesc, câteva elemente de hermeneutică, dar și mesajul pe care-l transmit.

În concluzie, profețiile amintite de Matei, scot în evidență faptul că ceea ce Dumnezeu a promis poporului evreu s-a împlinit în viața lui Iisus. Acestea sunt corelate cu afirmații temporale și geografice despre viața lui Iisus. Locurile prin care a trecut Iisus (Betleem, Egipt,

Nazaret) sunt analizate de Evanghelist și accentuate prin referirea la împlinirea profețiilor. Matei folosește aceste profeții, pentru a interpreta istoria lui Iisus ca un eveniment unic.

În al patrulea capitol, am prezentat istoricitatea evenimentului nașterii lui Iisus. Am adus mai multe argumente:

a) Nașterea lui Iisus în Betleemul Iudeii, în timpul regelui Irod cel Mare. Prin exegeza pe care am realizat-o (, prezentarea contextului vechi-testamentar în care a fost rostită, referința la orașul lui David, sensul termenului Stăpânitor), am accentuat faptul că prin nașterea în Betleem, Iisus a împlinit profeția din Mih. 5, 1. Importanța acestei profeții rezultă din faptul că a fost rostită chiar de cărturarii și bătrânii poporului, chemați de Irod la curtea lui. Apoi, am arătat că Iisus s-a născut în timpul regelui Irod cel Mare, care este consemnat în istorie și că a participat la recensământul organizat de Quirinius.

b) Magii de la răsărit-„martorii nașterii lui Iisus”. În exegeza pe care am realizat-o, am încercat să răspund la două întrebări: Cine erau magii și de unde erau? Se pare că magii nu erau regi. Aproape toți exegeții (U. Luz, W. Hendricksen, David Hill) resping regalitatea magilor, considerând că nu există nici un fel de bază (nici Ps. 72, 10, nici Is. 60, 3) pentru a afirma că acești magi erau „regi”. Majoritatea cercetătorilor consideră că regalitatea atribuită magilor este o greșeală a tradiției creștine. Se pare că nu erau nici niște înțelepți (W. K. Lowther Clarke și C. S. Mann), ci mai degrabă niște preoți păgâni, inițiați probabil și în astrologie (Stelian Tofană).

În ceea ce privește locul de unde vedeau, termenul „din Răsărit- ἀπὸ ἀνατολῶν) este foarte general. Este posibil ca ei să vină din Persia, fiind mezi sau perși (sugestie susținută de Clement din Alexandria, Diodor din Tars, Hrisostom, Chiril al Alexandriei și alții), sau ei ar putea veni din Caldeea (Babilon). Această părere este împărtășită de Origen, dar și de alți exegeți. Se poate spune cu certitudine, că acești magi vin din Orient și nu sunt iudei, ci păgâni și-i reprezintă pe toți aceia care inițial fuseseră excluși de la făgăduințele divine, deoarece nu aparțineau poporului Israel, devenind astfel, în virtutea atitudinii lor de a-L primi pe Mesia, destinatarii operei mântuitoare înfăptuite de Hristos.

c) Steaua de la Betleem.

De-a lungul timpului, numeroși teologi, istorici și astronomi au încercat să dezlege misterul Stelei de la Betleem, sperând să pună astfel în acord informațiile din Evanghelia după Matei, cu datele istorice și științifice. În analizarea acestei probleme

Existența acestui fenomen astral se bazează, în primul rând, pe argumente din Sfânta Scriptură (mărturia magilor care au fost călăuziți de această stea miraculoasă „căci am văzut la Răsărit steaua Lui și am venit să ne închinăm Lui”, împlinirea profeției din Num. 24, 17). Însă, prezența unei stele miraculoase care a apărut la nașterea lui Iisus este dovedită și de Sfinți Părinți (Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Iustin Martirul și Filosoful sau Sfântul Ignatie Teoforul) și de calculele astronomilor (Johannes Kepler sau C. Pritchard).

Aceste argumente, pe de o parte, au făcut și mai multă lumină în ceea ce privește tradiția pe care a folosit-o Evanghelistul Matei, în redactarea episodului nașterii lui Iisus, iar pe de altă parte, au răspuns anumitor obiecții care se ridică împotriva istoricității informațiilor din Mt.1-2.

În concluzie, pot spune că profețiile vechi-testamentare amintite de Matei, sunt corelate cu afirmații temporale, cronologice și geografice despre viața lui Iisus. Astfel, Evanghelistul, a arătat că Mesia nu va fi nici negarea timpului, nici a spațiului, ci că El „se va supune” geografiei și va accepta istoria. Istoria lui Iisus este interpretată de Matei ca un eveniment unic, irepetabil.

În partea finală a cercetării am prezentat câteva aspecte teologice reliefate în episodul nașterii lui Iisus. Am afirmat dintru început că, prin inserarea episodului nașterii lui Iisus în Evanghelia sa, Matei nu a dorit să prezinte o biografie completă a vieții lui Iisus începând cu evenimentele de la nașterea Sa, ci a dorit să transmită destinatarilor scrierii sale că Mt. 1, 18-2, 23 are o deosebită importanță teologică.

În primele două capitole, Matei vrea să explice *cine* este Iisus și *unde* s-a născut, iar în spatele acestor informații se află teologia episodului nașterii lui Iisus. K. Stendahl, a reliefat motivele teologice care se desprind din fiecare capitol. Astfel, primul capitol vrea să răspundă la întrebarea cine este Iisus „Quis”. Acesta este „fiul lui Avraam, fiul lui David (Mt. 1, 1)”, este Mântuitorul poporului său (Mt. 1, 21), dar și Emanuel-Dumnezeu cu noi (Mt. 1, 23). Al doilea capitol, răspunde la întrebarea „Unde”, prezentând locul unde s-a născut Iisus, dar și localitățile pe care le-a străbătut până la stabilirea în Nazaret (Betleem, Rama, Egipt, Nazaret).

Iisus nu este numai „Fiul lui David” sau „fiul lui Avraam”, ci este Fiul lui Dumnezeu. Mai multe elemente prezente în episodul nașterii lui Iisus din Mt. 1, 18-2, 23 vin să accentueze faptul că Iisus este Fiul lui Dumnezeu: a) profeția din Mt. 1, 23: „Iată, Fecioara va avea în pântece și va naște Fiu și vor chema numele Lui Emanuel, care se tâlcuiește: Cu noi este Dumnezeu”; b) profeția din Mt. 2, 15: „Din Egipt am chemat pe fiul Meu”, potrivit căreia Iisus este cel care recapitulează într-un sens pozitiv întreaga istorie a poporului lui Israel. Prin

folosirea acestei profeții la adresa lui Iisus (care trebuie să meargă în Egipt, pentru a scăpa de uneltirile lui Irod), Evanghelistul Matei dorește să arate că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu; c) J. D. Kingsbury consideră că termenul „pruncul” folosit de Evanghelist în al doilea capitol este un surogat pentru titlul de „Fiul lui Dumnezeu”; d) zămislirea de la Duhul Sfânt; e) nașterea dintr-o fecioară.

Teologia episodului nașterii lui Iisus reiese și din faptul că Evanghelistul Matei îl prezintă pe acesta drept un rege. Regalitatea lui Iisus este dezvoltată din trei perspective: rege pământesc (27, 11,29,37,42), rege înălțat la cer (13, 24-30, 36-43) și rege eshatologic (25, 31-46; 19, 28). Mai mult decât atât, Matei îl consideră pe Iisus, drept un rege chiar de la nașterea Lui. Acest lucru este foarte bine accentuat în episodul nașterii lui Iisus prezentat de Matei (1, 18-2, 23). Deși titlul de „rege” sau „rege al iudeilor” nu apare în 1, 18-25, ci numai în 2, 1-23, totuși regalitatea lui Iisus este reliefată și în primul capitol prin rolul deosebit pe care-l va avea acest prunc de spiță regească (neamul regelui David-Mt. 1, 6). Mai multe informații prezentate de Matei, vin să întărească regalitatea lui Iisus: a) nașterea lui Iisus în Betleemul Iudeii; b) opoziția dintre Iisus „cel născut rege” și Irod „regele Iudeilor”; c) semnificația darurilor aduse de magi.

Un alt aspect teologic poate fi subliniat de faptul că Evanghelistul Matei este cel care-l identifică pe Iisus cu Hristos sau Mesia. El spune: „cartea neamului lui Iisus Hristos- Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ” (Mt. 1, 1). Acest lucru se realizează prin alăturarea celor două nume: Iisus și Hristos. Evanghelistul Matei îl prezintă pe Iisus Hristos drept adevăratul Mesia încă de la nașterea Sa. Pentru dovedirea acestui adevăr, Matei accentuează faptul că în Iisus se împlinesc profețiile vechi-testamentare referitoare la Mesia.

Teologia episodului nașterii rezultă și din cele două nume date Pruncului: Iisus și Emanuel. Scopul întrupării lui Iisus prin intervenția Duhului Sfânt, este prezentat de Evanghelistul Matei prin explicarea numelui de Iisus: mântuirea de păcate (Mt. 1, 21).

Despre semnificația acestui nume, am accentuat două lucruri: a) acest nume nu-i aparține Evanghelistului, ci a fost ales chiar de Dumnezeu; Iosif este cel care-i pune numele de Iisus, însă acesta i-a fost descoperit de Dumnezeu în vis; b) rolul lui Iisus va fi unul spiritual și moral: El va mântui de păcate. Spre deosebire de regii Vechiului Testament, considerați persoanele prin intermediul cărora Dumnezeu apăra poporul de dușmani, Iisus va elibera poporul nu de dușmani, ci de păcate. Superioritatea lui Iisus față de regii din Vechiul Testament, reiese tocmai din faptul

că acesta poate elibera poporul de păcate. Spre deosebire de predecesorii săi care au fost niște oameni păcătoși (David-Mt. 1, 6), Iisus este fără de păcat.

Numele de „Emanuel-Dumnezeu cu noi” poate să descrie pe de o parte natura Pruncului (Dumnezeu adevărat), iar pe de altă parte misiunea sau munca pe care o va desfășura (prezența în mijlocul oamenilor). Acest nume este deja o interpretare a viitoarei misiuni soteriologice a lui Iisus. Prin venirea Sa în lume, Dumnezeu va fi din nou cu omul. Distanța dintre Dumnezeu și om va fi abolită, iar omul va fi din nou în preajma lui Dumnezeu de care s-a îndepărtat prin păcat.

Consider că numele de „Iisus” definește lucrarea lui (Dumnezeu cel ce mântuiește), iar numele de Emanuel precizează cine este el (Dumnezeu cu noi).

În ceea ce privește modul în care Evanghelistul Matei a folosit sau nu anumite tradiții referitoare la nașterea lui Iisus Hristos în episodul din 1, 18-2, 23, pot spune următoarele:

1. Episodul nașterii lui Iisus nu poate fi considerat o simplă compoziție a Evanghelistului Matei (lucru acceptat și de G.D. Kilpatrick, R. H. Gundry, C. T. Davis, R. Brown sau W.D. Davies și D.C. Allison), în care au fost inserate numai câteva elemente de bază din tradiție precum referința la Betleem, numele părinților lui Iisus sau zămisirea dintr-o fecioară, deoarece lipsa aproape în totalitate a legăturilor cronologice, alăturarea scenelor, faptul că se recurge frecvent la vise, sugerează ideea că episodul din Mt. 1, 18-2, 23 este mai degrabă o creație complexă strânsă din mai multe surse și nu o scriere liberă, organică, mereu supusă dezvoltării.

2. Fragmentul din 1, 18-2, 23 nu a fost nici un tot unitar, complet format și conservat, pe care Matei doar l-a preluat din tradiție și l-a inserat în Evanghelia sa, fără a-i aduce vreo contribuție personală (sugestie oferită de G. Strecker). Analizând structura literară similară dintre Prolog (Mt. 1-2) și Epilog (Mt. 27-28), dar și vocabularul din Mt. 1-2, care se regăsește și în celelalte capitole ale Evangheliei, se poate spune că Evanghelistul Matei, atunci când a redactat episodul nașterii lui Iisus, s-a folosit nu numai de anumite tradiții referitoare la nașterea lui Iisus, dar și-a pus și amprenta personală asupra acestora. Se pare că în spatele celor două capitole din Matei, se găsește o singură tradiție (butuc) compusă din patru unități (fragmente) care se aseamănă atât prin structură cât și prin limbajul întrebuițat: 1) 1, 18-21; 24-25; 2) 2, 1-2; 9b; 11; 3) 2,13-15a și 4) 2, 19-21. Astfel, Matei și-a redactat sursa pe două căi: prin integrarea profețiilor în ea (cf. 1, 23; 2, 6, 15b, 18, 23b) și prin crearea unor secțiuni narrative (cf. 2, 1-2; 3-9a, 10; 12; 16-18; 22-23) care leagă episodul Nașterii lui Iisus (structural și conceptual) de restul Evangheliei (C.T. Davis).

Bibliografie selectivă

I. Ediții ale Sfintei Scripturi

Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000.

Biblia sau Sfânta Scriptură, Ediție Jubiliară a Sfântului Sinod, Tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, sprijinit de numeroase alte osteneli, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.

Noul Testament -versiune revizuită, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995.

Novum Testamentum Graece et Latine, Erwin Nestle et Kurt Aland, United Bible Societies, London, Uk.

Septuaginta, vol. I: Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul, Editura Polirom, Iași, 2004.

II. Dicționare și enciclopedii

Dicționar biblic, editat de J. T. Douglas, M. A., B. D., S. T. M., Ph. D., redactor general Christianity Today, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1995.

Dictionary of Jesus and the Gospels (Ed. R.P. Martin and G. Hawthorne; Downers Grove, Ill), InterVarsity, 1992.

REID, Daniel G., *Dicționarul Noului Testament – un compendiu de învățătură biblică contemporană într-un singur volum*, Editura Casa Cărții, Oradea, 2008.

KITTEL, G., FRIEDRICH, G., & BROMILEY, G. W., *Theological dictionary of the New Testament*, Translation of: *Theologisches Worterbuch zum Neuen Testament*, Electronic edition in Libronix Digital Library System 3.0b, Grand Rapids, Mich.: W. B. Eerdmans, c1985, 1995.

The New International Dictionary of New Testament Theology, ed. Colin Brown (Grand Rapids: Zondervan, 1996).

ZODHIATES, S., *The complete word study dictionary: New Testament*, Electronic edition in Libronix Digital Library System 3.0b, Chattanooga, TN: AMG Publishers, c1992, c1993, 2000.

III. Comentarii biblice

a) patristice

SFÂNTUL IOAN GURA DE AUR, *Omilii la Matei* (PSB 23), EIBMBOR, București, 1994.

SFÂNTUL TEOFILACT AL BULGARIEI, *Tâlcuirea Sfintelor Evanghelii de la Matei și Marcu*, Ed. Sofia, București, 1998.

b) moderne

ALBRIGHT, W. F. and MANN, C. S., *Matthew*, The Anchor Bible, Vol. 26 (Garden City, New York: Doubleday and Company, Inc., 1971).

BARCLAY, W., *The Gospel of Matthew*, The Westminster Press, Philadelphia, 2000.

BLOMBERG, Craig L., *Matthew*, The New American Commentary, vol. 22 (Nashville: Broadman Press, 1992).

BROWN, Raymond, *The Birth of the Messiah.: A Commentary on the Infancy Narratives in Matthew and Luke*, (Garden City, New York: Doubleday, 1977).

DAVIES, W. D., and ALLISON, D. C., Jr., *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel according to Saint Matthew*. 2 vol(s). (1-7; 8-18). ICC Edinburgh: T. & T. Clark, 1988, 1991.

FRANCE, R. T., *The Gospel of Matthew*, The New International Commentary on the New Testament (Grand Rapids: Eerdmans, 2007).

GARLAND, David E., *Reading Matthew. A Literary and Theological Commentary on the First Gospel*, New York, 1993.

GNILKA, J., *Das Mattheusevangelium I: Kommentar zu Kap. 1,1-13,58* (HTKNT 1/1; Freiburg: Herder, 1986).

GUNDRY, R.H., *Matthew: A Commentary on His Literary and Theological Art*, Grand Rapids: Eerdmans, 1982.

HAGNER, D. A., *Word Biblical Commentary : Matthew 1-13. Vol. 33A*, Word Incorporated, Dallas, 2002.

HENDRIKSEN, William, *Matthew*, New Testament Commentary (Grand Rapids: Baker, 1973; reprint, Grand Rapids: Baker, 1995).

LUZ, U., *Matthew 1-7: A Commentary* (Minneapolis: Augsburg, 1989).

MORRIS, L., *The Gospel according to Matthew*. Grand Rapids, Mich.; Leicester, England: W.B. Eerdmans; Inter-Varsity Press, 1992.

SCHNACKENBURG, Rudolph, *The Gospel of Matthew*, trans. Robert R. Barr (Grand Rapids: Eerdmans, 2002).

IV. Lucrări biblice

ALLISON, Dale C., *The New Moses: A Matthean Typology* (Minneapolis: Fortress Press, 1993).

CULLMANN, O., *The Christology of the New Testament* (Philadelphia: Westminster, 1963).

FLAVIUS, Josephus, *Antichitățile iudaice*, trad. Ion Acsan, București, 2001.

FRANCE, R. T., *Jesus and The Old Testament: His Application of Old Testament Passages to Himself and His Mission* (Downers Grove, IL: Inter-Varsity Press, 1971).

GOULDER, M. D., *Midrash and Lection in Matthew*, London: SPCK, 1974.

GUNDRY, R.H., *The Use of the Old Testament in St. Matthew's Gospel, with Special Reference to the Messianic Hope* (NovTSup 18; Leiden: Brill, 1967, 1975).

KILPATRICK, G. D., *The Origins of the Gospel according to St. Matthew*, (Oxford: Clarendon Press, 1946).

KINGSBURY, Jack Dean, *Matthew: Structure Christology, Kingdom* (Philadelphia: Fortress, 1975).

KISEMANN, E., *The Problem of the Historical Jesus, Essays on New Testament Themes*, trans. W. J. Montague, Chicago: Allenson, 1964.

KNOX, W., *The Sources of the Synoptic Gospels. St. Matthew and St. Luke (vol. II)*, Cambridge, 1953-1957.

LUZ, U., *The Theology of the Gospel of Matthew*, translated by J. Bradford Robinson, Cambridge University, University Press, 1995.

MIHOC, Vasile, *Introducere în studiul Noului Testament*, Sibiu, 2001.

PEROWNE, S., *The Life and Times of Herod the Great* (London, 1956).

PREDA, Constantin, *Cartea neamului lui Iisus Hristos*, EIBMBOR, București, 2006.

SCHWEIZER, Eduard, *The Good News according to Matthew*, translated by David E. Green, John Knox Press, 1975.

STENDAHL, K., *The School of St. Matthew and its Use of the Old Testament*, Uppsala, 1954.

TOFANĂ, Stelian, *Introducere în studiul Noului Testament, vol. II*, Presa Universitară Clujană, 2002.

V. Studii și articole

BAUER, D.R., „The Kingship of Jesus in the Matthean Infancy Narrative: A Literary Analysis”, în: *CBQ* 57 (1995), pp. 306-324.

BERGER, K., „Jesus als Nasoräer/Nasiräer”, în: *NovT* 38 (1996), pp. 323-335.

BRADLEY, William, „The Theological Quest of the Historical Jesus”, în: *JR*, Vol. 43, No. 1 (Jan., 1963), pp. 35-48.

BRATCHER, R.G., „A Study of Isaiah 7:14. Its Meaning and Use in the Masoretic Text, the Septuagint and the Gospel of Matthew”, în: *BT* 9 (1958), pp. 97-126.

BOURKE, M.M., „The Literary Genus of Matthew 1-2”, în: *CBQ* 22, 1960, pp. 160-175.

CANTWELL, L., „The Parentage of Jesus: Mt 1:18-21”, în: *NT*, Vol. 24, Fasc. 4 (Oct., 1982), pp. 304-315.

CARTER, Warren, „Evoking Isaiah: Matthean Soteriology and an Intertextual Reading of Isaiah 7-9 and Matthew 1:23 and 4:15-16”, în: *JBL*, Vol. 119, No. 3 (Autumn, 2000), pp. 503-520.

CONRAD, Edgar, „The Annunciation of Birth and the Birth of the Messiah”, în: *CBQ* 47 (1985), pp. 656-663.

CROSSAN, Dominic M., „Structure & Theology of Mt. 1.18-2.23”, în: *CaJos* 16(1968), pp. 119-135.

DAVIS, Charles Thomas, „Tradition and Redaction in Matthew 1:18-2:23”, în: *JBL*, Vol. 90, No. 4 (Dec., 1971), pp. 404-421.

DERRETT, J. D. M., „Further Light on the Narratives of the Nativity”, în: *NovT* 17 (1975), pp. 81-108.

DOWN, M. J., „The Matthean Birth Narratives: Matthew 1:18–2:23”, în: *ExpT* 90 (1978), pp. 51-52.

DUBARLE, A.M., „La conception virginale et la citation d'Is., VII, 14 dans l'evangile de Matthieu”, în: *RB* 85 (1978), pp. 362-380.

ERICKSON, R. J., „Divine Injustice? Matthew's Narrative Strategy and the Slaughter of the Innocents (Matthew 2.13-23)”, în: *JSNT* 64 (1996), pp. 5-27.

FITZMYER, J. A., „The Virginal Conception of Jesus in the New Testament”, în: *TS* 34 (1973), pp. 541-575.

FORD, M. J., „Mary's Verginitas post Partum and Jewish Law”, în: *Bib* 54 (1973), pp. 269-272.

FRANCE, Richard T., „Herod and the Children of Bethlehem”, în: *NT*, Vol. 21, Fasc. 2 (Apr., 1979), pp. 98-120.

IDEM, „The Formula Quotations of Matthew 2 and the Problem of Communication”, în: *NTS*, nr. 2 (vol. 27), January 1981, Cambridge University Press, pp. 233-251.

IDEM, „Scripture, Tradition and History in the Infancy Narrative of Matthew”, în *Gospel Perspectives: Studies of History and Tradition in the Four Gospels*, vol. II (ed. R.T. France and David Wenham: Sheffield: JSOT, 1981, pp. 239-266.

GNUSE, Robert, „Dream Genre in the Matthean Infancy Narratives”, în: *NT*, Vol. 32, Fasc. 2 (Apr., 1990), pp. 97-120.

HEATER, H., „Matthew 2:6 and Its Old Testament Sources”, în: *JETS* 26 (1983), pp. 395-397.

HOWARD, Tracy L., „The Use of Hosea 11:1 in Matthew 2:15: An Alternative Solution”, în: *Bsac* 143, no. 572 (1986), pp. 314-325.

KINGSBURY, J. D., „The Title „Son of David” in Matthew's Gospel”, în: *JBL*, vol. 95, nr. 4 (Dec. 1976), pp. 591-602.

KRAELING, Emil G., „The Immanuel Prophecy”, în: *JBL*, Vol. 50, No. 4 (1931), pp. 277-297 .

LEVIN, Yigal, „Jesus, *Son of God* and *Son of David*: The Adoption of Jesus into the Davidic Line”, în: *JSNT*, 28.4, 2006, pp. 415-442.

MARTIN, Michael W. „Betrothal Journey Narratives”, în: *CBQ*, nr. 70, 2008, pp. 505-523.

MIHOC, VASILE, „Pregătirea umanității pentru venirea Mântuitorului. Importanța revelației veterotestamentare”, în: *Credința ortodoxă și viața creștină*, Sibiu, 1992, pp. 14-25.

MARSHALL, I. Howard, „Jesus as Messiah in Mark and Matthew“, în: *The Messiah in the Old and New Testaments*, ed. Stanley E. Porter (Grand Rapids: Eerdmans, 2007), 139-159.

MENKEN, Maarten J. J., „The Textual Form of the Quotation from Isaiah 7:14 in Matthew 1:23”, în: *NT*, Vol. 43, Fasc. 2 (Apr., 2001), pp. 144-160.

MOLONEY, Francis J., „Beginning the Gospel of Matthew: Reading Matthew 1:1-2:23”, în: *Salesianum* 54 (1992), pp. 349-350.

MUÑOZ IGLESIAS, S., „Tradición y redacción en la infancia de Jesús según Mateo 1-2 (A propósito de un libro reciente del prof. G. Segalla)”, în: *Marianum* 52 (1990), pp. 228-234.

NOLLAND, J., „No Son-of-God-Christology in Matthew 1:18-25”, în: *JSNT* 62 (1996), pp. 3-12.

IDEM, „The Sources for Matthew 2:1-12”, în: *CBQ*, 60, 1998, pp. 283-300.

O'NEILL, J. C., „Jesus of Nazareth”, în: *JTS* 50 (1999), pp. 135-142.

PETROTTA, A. J., „A closer look at Matt 2: 6 and its Old Testament Sources”, în: *JETS* 28/1 (March 1985) 47-52.

PESCH, R., „Eine Alttestamentliche Ausführungsformel im Matthäus-Evangelium”, în: *BZ* 10, 1966, pp. 220-245.

POWELL, Mark Allan, „The Magi as Kings: An Adventure in Reader-Response Criticism”, în: *CBQ*, 62, 2000, pp. 459-480.

PRABHU, George Soares, „The Formula Quotations in the Infancy Narrative of Matthew: An Enquiry into the Tradition History of Mt 1-2”, în: *AnBib* 63 (Rome: Biblical Institute, 1976), pp. 1-300.

REPSCHINSKI, B., „For He Will Save His People from Their Sins' (Matthew 1:21): A Christology for Christian Jews”, în: *CBQ* 68 (2006), pp. 248-267.

SAILHAMER, John, „Hosea 11, 1 and Matthew 2, 15”, în: *WTJ* 63, (Spring 2001), pp. 87-96.

SEGALLA, G., „Tradizione e redazione in Matteo 1-2. Una ripresa metodologica”, în: *Teologia* 8 (1983), pp. 109-136.

STENDAHL, Krister, „Quis et Unde? An Analysis of Mt 1-2”, *Judentum, Urchristentum, Kirche* (ed. W. Eltester; Berlin: Topelmann, 1960), pp. 94-105.

STRECKER, Georg, „The Concept of History in Matthew”, în: *JAAR*, Vol. 35, No. 3 (Sep., 1967), p. 221-241.

TATUM, W. Barnes, „The Origin of Jesus Messiah" (Matt 1:1, 18a): Matthew's Use of the Infancy Traditions”, în: *JBL*, Vol. 96, No. 4 (Dec., 1977), pp. 523-535.

TOFANĂ, Stelian, „Nașterea Mântuitorului Hristos oglindită în subtilități de limbă neotestamentară”, în: *Renașterea*, Cluj-Napoca, VIII (1997), nr. 12, p. 3.

IDEM, „Bunavestire mateiană în contextul Nașterii Domnului (Mt. 1, 18-25). Schiță exegetică”, în: *Renașterea*, Cluj-Napoca, IX (1998), nr. 12, pp. 3-5.

IDEM, „Istoricitatea Nașterii Domnului în lumina Evangheliei după Matei (cap. 2) și Luca (cap. 2)”, în: *Renașterea*, X (1999), nr. 12, pp. 4-5.

IDEM, „Nașterea Domnului și darul adus lumii”, în: *Glasul*, Huedin, 2001, nr. 11-12;

IDEM, „Cartea neamului lui Iisus Hristos (Mt. 1, 17)”, în: *Renașterea*, XII (2001), nr. 12.

VÖGTLE, A., „Das Schicksal des Messiaskindes: Zur Auslegung und Theologie von Mt 2”, în: *Botschaft und Lehre* 6 (1965), pp. 246-279.

WOLF, H. M., „A Solution to the Immanuel Prophecy in Isaiah 7:14-8:22”, în: *JBL*, 91 (1972), pp. 449-456.

WRIGHT, A.G., „The Literary Genre Midrash”, în: *CBQ* 28 (1966), pp. 105-138.

YOUNG, E. J., „The Immanuel Prophecy (Is 7, 14-16)”, în: *WTJ*, 15 (1953), pp. 97-124; 16 (1954), pp. 23-50.

ZAAS, Peter, „Matthew's Birth Story: An Early Milepost in the History of Jewish Marriage Law”, în: *BTB*, Volume 39, Number 3, pp. 125-128.

ZUCKSCHWERDT, E., „Nazoraios in Matth. 2, 23”, în: *TZ* 31, 1975, pp. 65-77.